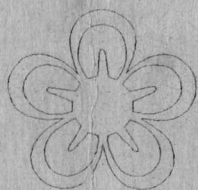

17(477)(082)

Л 64

*Літературознавство,
"Просвіта" і духовний ідеал українця*

*(Матеріали всеукраїнської
науково-практичної
конференції)*

Кривий Ріг
1994

ЕТНОЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНА МОДЕЛЬ "НАЦІОНАЛЬНОГО ДУХУ" В ТЕКСТАХ
І. Я. ФРАНКА.

Філософська думка кінця XIX століття прагнула осмислити вияви національної ментальності, теоретично обґрунтувати спів-віднесеність між національним характером і шляхами реалізації національної ідеї. У цей час вийшли дослідження Гердера "ідеї до філософії історії людства", Я. Колара "Про літературну взаємність між слов'янськими племенами і наріччями", А. Ганівата "Іспанська ідеологія". Осмисленню "таємничої російської душі" та її ролі в духовній історії людства присвячені праці Бердяєва, Соловйова, Флоренського, Розанова.

Над проблемою національної ментальності в українській культурі працював також Іван Франко. В пошуках осягнення української національної ідеї він орієнтувався на провідну тенденцію філософії національних ідей у Європі, зміст яких визначав перехід від міфологічних форм націоналізму до етико-персоналістичних рефлексій. Заслуга Франка у тому, що він виводив українську людину на "фаустівський" шлях. Це характеристичне зрушення в суспільно-політичній думці доби виразно постає на тлі традиційних універсалистських концепцій, які продовжували домінувати в інтелектуальному середовищі Європи XIX ст. Так, якщо у Ж. Мішле Франція постає синонімом свободи, у Фіхте Німеччина – втілення животної душі в А. Мікєвича Польща виступає оплотом "божистої любові", то підхід Франка до проблеми національного духу методологічно інший: об'єктом його рефлексій стає персональна людина.

Особистість без відчуття національної гідності та розуміння необхідності боронити ідеали своєї спільноти наділяється українським письменником атрибутом ушербності. "Все, що йде поза рами нації се або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді би прикрити свої змагання до панування одної нації над другою або хоробливий сентименталізм фантастів, що раді би широкими вселюдськими фразами покрити своє духовне відчуження від рідної нації".

Національна зрада, її природа і наслідки – об'єкт тривалих роздумів письменника. У статті "Поет зради", присвяченій розгляду концепції національного подвигу в творчості А. Мікєвича, автор засуджує виправдання польським поетом зради як шляху до перемоги,

вважає нещасливою ту націю, яка зараховує до чеснот лицемірство. Слідом за Т. Карнейлем /творчість якого сприяла формуванню історіософських поглядів Франка/, український поет надає значення морального імперативу такій людській якості, як ширість, здавна пошанованій українським народом й знеціненій його елітою в безкінечних чварах за "булаву". Антитези "лицемірство - ширість", "вірність - зрада" структурують сюжет поеми "Похорон". Герой твору Мирон, ватажок повсталого народу проти гніту польської шляхти, зраджує своїх побратимів у ніч перед вирішальним боєм. На банкеті переможців - рафінованого панства, відчувачки їх зневагу, Мирон виголошує промову, в якій пояснює суть свого ганебного вчинку: жертвуючи своєю честю і життям побратимів він, мовляв, запалює у свого народу вогонь ненависті до ворогів, а, отже, творить легенду про загиблих героїв, тим самим наближає майбутню перемогу. Проте ця оманлива обіра засуджується Франком; зрадник приречений на забуття і смерть. Поет піддав осуду відступництво, лицемірство, зраду і утвердив правдивість, невдаваність, ширість як вартісні константи в парадигмі національних моральних цінностей.

І. Я. Франко шукав ідентичних ментальності національних шляхів духовного розвитку українського народу. Мислитель порівнює історичні долі народів. Їнига про екзистенціальний вибір єврейства між життям і смертю, написана Бубером, нашоувнула його на паралельне порівняння. Відкритий Бубером так званий "дуалізм єврейської душі" підтвердив Франковий здогад про історичну детермінованість української душі. Дуалізм душі української інтелігенції полягав перш за все у відході від рідного слова. Культура, яка творилася метамовою /австрійською, російською, польською /не сприяла поглибленню самосвідомості нації. Покликання ж інтелігенції Франко вбачав у "будительстві" народної душі. Філософську ідею національного провону він втілював у художньо-образних формах. У біблейський сюжет про єврейського пророка-будителя Мойсея, який переосмислювався Гауптманом, А. де Він'ї, Медачем Франко вселяє український дух. У підтексті поеми прочитується трагізм національної історії. У передмові до "Мойсея" наявне безжалісне анатомування вад національного характеру українців/за законом жанру, безперечно гіпертрофованих автором/. Духовний подвиг Мойсея перетворює юрбу в свідому свого покликання спільноту. Франко вірив у подвиг пасіонарного героя, здатного надихати націю "простувати в ході духові шлях і вмирати на шляху".